

BİR DIŞ İSKAN UYGULAMASININ SOSYOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

-Ulupamir Örneği-

Giriş ve Çalışmanın Yöntemi

Ülkemizde köy çalışmaları 1930'lu yıllarda başlar. Amaç ve yaklaşımları birbirinden farklı olmakla birlikte genel olarak Le Play'in monografi tekniği kullanılır. Bunun yanda monografi tekniği ile diğer sosyal bilim araştırma tekniklerinin birlikte kullanıldığı da sıkça görülmektedir.

Ülkemizde iskan hizmetleri iç ve dış olmak üzere iki kategori de uygulanmaktadır. İç iskana yönelik köy çalışmalarının varlığı yanında dış iskana yönelik köy çalışmalarının sayısı oldukça düşük sayılır. Bu çalışmada araştırma alanımız Van ili Erciş ilçesine bağlı Ulupamir köyüdür. Bir dış iskan uygulaması olarak kurulan köy ile ilgili detaylı bilgi aşağıda "tarihçe" bölümünde verilmiştir.

Alandaki bilgiler köyde onlarla birlikte yaşamak, evlerinde misafir kalmak çeşitli törenlerine (Düğün, kız isteme, taziye vs...) katılmak, köyün ileri gelenlerinin katıldığı Ak Sakallar Meclisi (Ağalar Meclisi de denmektedir.)'nin toplantılarına iştirak etmek ve köyde yaşayan çeşitli kişilerle görüşme yapmak suretiyle derlenmiştir. Köyde kalındığı süre içerisinde bütün toplantılara gözlemci sıfatıyla katılmış ve bilgi toplamada köydeki bütünü bireyler yardımcı olmuştur. Daha sonra ise derlenen ham bilgiler Ak Sakallılar Meclisinde de bulunan üç kişiye okunarak doğruluğu test edilmiştir. Bunun yanında Köy hizmetleri Van İl Müdürlüğü'nün Tarımsal İskan Revize Raporu ve müdürlük yetkilileriyle görüşülerek resmi bilgiler derlenmiştir. Derlenen bu bilgiler başlıklar halinde sunulmuştur. Ayrıca çevre köylerin bazıları ziyaret edilmiş ve Ulupamirliler hakkındaki düşünceleri alınmıştır.

Bu çalışmada bir dış iskan örneğinin çözümlenmesi yapılarak bunun sonuçları ve bugünkü durumu söz konusu edilecektir. Bu örnekten hareketle bundan sonra yapılacak iskan uygulamalarında toplumbilimsel açıdan dikkat edilmesi gereken noktalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tarihçe

Ulupamirliler Kırgızistan'ın güneyindeki Alay bölgesinde yaşamakta iken 1863'ten bu yana özellikle Çarlık Rusyası'nın baskıları ve çeşitli oyunları ile muhtelif ülkelere göç etmek zorunda bırakılmışlardır. Bu çalışma çerçevesinde çalışma alanımız olan Ulupamir köylüleri de 1880 yılında liderleri Pamir Ham Hacı Rahman Kul başkanlı-

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BİLGİLİ

Yüzüncü Yıl Ü. Sosyoloji B. Başkanı

ğında önce Tacikistan Pamiri'nin Murgap Bölgesine (37 yıl burada kaldılar) sonra ise küçük Pamir olarak adlandırılan Afganistan Pamirine indiler. Burada da 25 yıl kalan Hacı Rahman Kul ve obası yakınlığı sebebi ile Çin işgali altında bulunan Türkistan Pamir bölgesine 1942'de geçmişlerse de kısa bir süre sonra da Mao ihtilalinin patlak vermesi nedeniyle geriye dönüp 1979 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesine kadar bu bölgede kaldılar. Afganistan'ın uğradığı Rus işgali ile tekrar hareketlenen Ulupamirliler Pakistan'a sığınıp 4 yıl boyunca Himalayaların güney eteklerinde kurulu Gilgit şehrindeki bir çadır kentte yaşamak zorunda kalıp ilk üç ay içerisinde yüksek sıcaklık, nem ve düşük irtifa nedeniyle 103, 4 yıl içerisinde ise 272 üye kaybedilmiştir.

Gilgit'teki doğal ve toplumsal şartların kendilerine uygun olmadığını tekrar göç hazırlıkları başlayan Ulupamirliler başta ABD olmak üzere bir çok ülkeye yerleşme imkanı mevcut iken (ABD'ye müracaatları kısa sürede değerlendirilmiş ve Alaska'da iskan edilmek üzere davet edilmişlerdir.) Türk Büyükelçiliğine müracaat ederek Anadolu'ya gelmek istediklerini belirtmişler ve 1982 yılında 2641 Sayılı kanunla Türkiye'ye gelmişlerdir.

Söz konusu kanunla Türkiye'ye kabul edilip, Van ili Erciş ilçesi dahilindeki Altundere tarım işletme müdürlüğüne ait yaklaşık 34400 dekarlık alan içerisine tarımsal iskana tabi tutulmaları karara bağlanmıştır. Ancak 298 ailenin 202'si Erçek Gölü kıyısındaki Karagündüz Köyünde diğer 96 aile ise Malatya ili Merkez ilçe Yeşiltepe köyünde geçici iskana tabi tutulmuşlardır. 6 yıl boyunca ayrı yaşayan Ulupamirliler kendileri için gerçekleştirilen projenin tamamlanmasıyla birlikte 1987 yılında bir araya geldiler. Ve böylece 298 haneli bir köy yaşamı başlamış oldu.

Doğal ve Toplumsal Çevre

Araştırma alanımız olan Ulupamir köyü Doğu Anadolu'nun Van bölümünde, Van Gölünün kıyısında yerleşmiş bulunan Erciş ilçesinin 26 kilometre kuzey batısında 16.000 km² yi bulan Van gölü su toplama havzasının en önemli kollarından olan Zeylan (Altundere suyunun akarak Koçköprü barajına ulaştığı, nispeten düz bir havzanın batısında, etrafı yüksek dağ ve platolarla çevrili ve bugün için yaklaşık 1900 nüfuslu büyük bir yayla köyüdür. Kuzeyden doğuya doğru Murat

başı (351 Om.), Ala dağlar (335 1m.) ve Tendürek (3680m.) dağları ile kuşatılmış durumdadır. (Yaklaşık aynı tarihler arasında Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖZDEMİR tarafından "Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskan Örneği: Ulupamir" isimli bir çalışma yapılmıştır. Çalışmamızdaki coğrafi bilgiler söz konusu bu makaleden derlenmiştir.)

Köyde kış mevsiminin uzun, ilkbahar ve sonbaharın çok kısa sürmesi bunun yanında yaz aylarında özellikle Temmuz ve Ağustosta sıcaklığın 37 dereceye çıkması mevcut arazinin tarımsal amaçla kullanılmasını güçleştirmektedir. Köyün yerleşme alanı ve düzenine bakıldığında da kuruluş amacında belirtilmesine rağmen tarımsal üretim yapacak bir yerleşmeye uygun olmadığı görülmektedir.

İdari Yapı

Ulupamirliler'in sosyal hayatlarında göçebeliğin izleri yoğun olarak görülmektedir. Oba olmanın, göçebe olmanın öncelikli gereği sürekli ve hızlı karar veren bir mekanizmaya sahip olmaktır. İşte Ulupamirliler yerleşik hayata geçmelerine rağmen obadaki, yurttaki idari yapıların, karar mekanizmalarını - eski saygınlıkta ve bağlılıkta olmasa da - büyük ölçüde korumaktadırlar. Bugünkü yerleşim yerleri olan köyde resmi olarak muhtarlık kurumunun ve muhtarın mevcut olmasına rağmen eski karar ve istişare meclisi olan "Aksakallar Meclisi (Oran az olmakla birlikte "Ağalar Meclisi" de denilmektedir.)" halen yürürlüktedir. Bu meclis, prestijli 7 ile 10 kişiden oluşmaktadır. Meclisin aldığı kararlara - istisnalar dışında- uyulmaktadır. Mecliste son Pamir Ham Hacı Rahman Kul'un oğludur. 1982 yılında Türkiye'ye gelişte ve bugünkü yere iskan sırasında obanın reisidir. 1990 yılında vefat eder. Mezarı Ulupamir'de bulunmaktadır.

Hacı Rahman Kul'un vefatından obada kendisi kadar karizması olan birisi çıkmamıştır. Onun boşluğu hala hissedilmektedir. Ancak yine de oba sakinleri onun oğullarına saygı göstermekte ve "büyük" olarak telakki etmektedirler. Bugünkü muhtar da Hacı Rahman Kul'un dördüncü oğlu olan Muhammet Arif Kutlu'dur. (Türkiye'ye geldikten sonra soyadı alma zorunluluğu sonucu Hacı Rahman Kul'un oğulları ailenin fonksiyonu ile de ilgili olarak "kutlu" soyadını almışlardır.)

Aksakallar Meclisi köyde sivil en üst danışma ve karar organı olarak kabul edilir. Mecliste verilen karara çok büyük oranda uyulmaktadır. Şimdiye kadar bağlı bulunulan ilçenin (Ulupamir'in bağlı bulunduğu Van ili Erciş ilçesi) resmi mahkemelerine iki kişinin dışında baş vuran olmamıştır. Böyle bir başvuru özellikle köyün büyüklerine kendi ifadeleri ile "çok ağır" gelmektedir. Köylüler arasında da bu tür insanlar "ayıplanmakta" dır. Dolayısı ile Ulupamirliler dış topluluklara karşı bütünlüklerini çok büyük bir oranda muhafaza etmektedirler.

Tablo 1: Ulupamir köyünde nüfus dağılımı

Yıllar	Toplam Nüfus	Erkek	Kadın	Hane Sayısı	Aile
1982	760	330	430	298	298
1990	1358	606	752	311	364
1995	1859	826	1033	328	378

Kaynak: 1990 Rakamları DİE Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van İli, DİE Yayınları. Diğer bilgiler: Kırgızistan Büyükelçiliğinin özel nüfus sayımı ve raporu. (Eylül 1995)

Demografik Hareketlilik

Ulupamirde nüfus hareketliliği fazla yoğun değildir. Ancak belirli bir oranda yurt içi ve dışı hareketlilik yaşanmaktadır. Tablo 1 de görülen 1982 ile 1990 arasındaki nüfus farklılığı başka bölgelerde yerleşmiş ailelerin 1987 yılında bir araya gelmesi sonucu oluştuğunu belirtmek gerekmektedir.

Bunun yanında köyde proje gereği inşa edilen 298 konut haricinde inşaat faaliyeti yoktur. Tarımsal üretim amaçlı olarak alt katları dam, kiler, ambar vb. gibi ihtiyaçlara ayrılmış iken evlenmeler ve nüfus artışı sonucu doğan mesken sıkıntısı söz konusu bölümlerin eve dönüştürülmesiyle elde edilmiş hanelerdir. Dolayısıyla tablodaki ailelerin artması konut sayısının artması anlamına gelmemektedir. Ulupamir'de genç nüfusun göçü çok büyük oranda ekonomik sebeplerle İstanbul'a olmaktadır. Bunun yanında az da olsa Kırgızistan'a olmaktadır. Nitekim araştırmanın devanı ettiği günlerde (Mart 1996) üç aile Bişkek'e yerleşmiştir.

Ekonomik Hayat

Ulupamir Köyünde ticari hayatı elinde bulunduran üç sektör bulunmaktadır: Tarım, hayvancılık, el sanatları. Yetkililer Ulupamirlileri buraya iskan etmelerine karar verdiklerinde de geçim kaynağı olarak bu üç sektör düşünülmüş. Fakat bugün ne yazık ki üçü de kendilerine biçilen fonksiyonu yerine getirememiş durumdadır. Köylüler arasında korucular dışında devletten maaş alan üç kişi bulunmaktadır. Bunların birisi köyün imamı diğerleri ise Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesinde çalışmakta olup Cumartesi-Pazar köye gelmektedir. Köyde dört adet bakkal dükkanı vardır. Bunun dışında ticari bir işletme bulunmamaktadır.

a. Tarım: Ulupamir köyünün yerleşme alanı, düzeni ve coğrafi koşullarına bakıldığında köyün kuruluş amacında belirtilmesine rağmen tarım yapmaya uygun olmadığı görülmektedir. Araziler çoğunlukla engebelidir. Köyde tarım kendi kendine yeterli bile değildir. Köylüler hububatın önemli bir kısmını köy dışından ücretle temin etmektedirler. Normalde bir unsurun geçim kaynağı olabilmesi için bunun tam aksine dışarıya satılması gerektiği bilinen bir husustur.

b. Hayvancılık: Köy, hayvancılık açısından tarıma göre biraz daha elverişlidir. Ancak iskan projesi çerçevesinde yapılan meskenlerin biçimi hayvancılığa hiç de uygun değildir. Tümü iki katlı betonarme, alt katları dam olan evlerin arka bahçeleri zerzevat yetiştirmek amacıyla kullanıldığından hayvanlar için ağıl, yemleme yeri, kışlık yiyeceklerini saklamak için samanlık vb. gibi tarımsal ve kırsal bir yerleşmede bulunması zaruri olan ve ihtiyaçlar bulunmadığından hayvancılık, aileler de ancak kendi kendine yeterli bir biçimde üretim yapmaktadırlar. Bununla birlikte bölgede bahar aylarının çok kısa geçmesi de hayvan yetiştiriciliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm bu olumsuz koşullarla birlikte proje çerçevesinde köylülere verilen büyük baş ve küçük baş hayvanlar projede belirtilen gibi çıkmamış büyük bir kısmı telef olmuştur. Bugün köyde bulunan büyük baş hayvanların tamamı yerel türden hayvanlardan oluşmakta bunlar da ancak ailelerin kendine yeterli olmaktadır. Sadece yaz aylarında ailelere gelir (süt, yoğurt, peynir) getirmekte diğer aylarda ise sadece küçük baş hayvan satışı olmaktadır. Köyde hayvancılığın gelişme imkanı olmasına

rağmen baştaki yanlış uygulamaların bir neticesi olarak bugünkü kötü noktaya gelmiştir.

c. El sanatları: Ulupamirlilerin eskiden bu yana yapmakta oldukları iki el sanatı bulunmaktadır. Bunlar; halı-kilim dokumacılığı ve deri işlemeciliğidir. Bu konularda son derece hünerli olup kendilerine özgü desen ve motifleri bulunmaktadır. Fakat maalesef bu değerli yetenek ekonomik olarak gelire dönüştürülememektedir. Deri işlemeciliği tamamen sona ermiştir. Çünkü ham deri elde etme güçlüğü vardır ve bu güçlük maliyeti büyük ölçüde etkilemektedir. Bu durumda deri işlemeciliğini bilen gençler zorunlu olarak İstanbul Zeytinburnu'na çalışmaya gitmişlerdir. Bu gençlerin sayısının 60-70 olduğu köylülere belirtilmektedir. Bu, yaklaşık iki bin nüfuslu bir yerde azımsanacak bir rakam değildir. İkinci unsur olan halı-kilim dokumacılığı bir ölçüde yapılmaktadır. Sümerbank'ın köyde kurduğu halı tezgahında 30 kadar genç kız çalışmakta ve Sümerbank yetkililerinin programlaması dahilinde el halısı dokumaktadırlar. Ancak çalışanların ifadesi ile bu işten çok az para kazanılmaktadır. Zira Sümerbank yetkilileri çalışanlara sadece halı başına düşük ücret ödemektedir (halı başına 7 milyon TL/Mart 1996 fiyatı). Sonuç olarak bu iş de köye fazla bir katma değer sağlamamaktadır.

d. Koruculuk: Ulupamir köyü Olağanüstü Hal Bölgesi sınırları içerisinde bulunduğu için "koruculuk" hizmetlerine de katılmaktadır. Köyde koruculuk bugün için, köyün güvenliğini sağlamanın ötesinde büyük ölçüde istihdam sağlayan bir yapı arz etmektedir.

Çünkü yaklaşık iki bin nüfuslu bir yerde 130 kişi koruculuk yapmakta ve bugünkü rakamlarla bir korucunun maaşı 10 milyon lira civarındadır. Bu köye her ay bir milyar üç yüz milyon liranın girmesi anlamına gelmektedir ki köy açısından önemli bir meblağdır.

Köyde koruculuk iki açıdan önemli görülmektedir. Birincisi potansiyel bir tehlike olan terörist saldırılardan korunma (Köye bir defa PKK tarafından roketli saldırı olmuş ve anında püskürtülerek teröristlerin elebaşısı öldürülmüştür.) , ikincisi ise istihdam sağlama fonksiyonudur. Bu açıdan hemen hemen her aileden bir kişi korucu olmuştur. Koruculuğun bu iki faydası yanında bir takım psiko-sosyal zararlarından da söz etmek mümkündür. Bilindiği gibi koruculuk mesleği ko-

şulların zorlanması ile ortaya çıkan ve süreklilik arz etmeyen bir istihdam alanıdır. Köylüler ise büyük ölçüde her ay buradan gelen düzenli paraya bel bağlamış durumdadırlar. Geçici olan bir meslek her zaman işsiz kalma tehlikesini içerisinde bulundurur. Özellikle genç nüfusun bu işi mecburen yapması ise gelecek açısından ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü bir yerde köyün kalkınma çabaları bu genç nüfusun çalışmalarına bağlıdır. Konuştuğumuz gençler bu köy nasıl kalkınacak sorusunun cevabını sürekli ertelemişlerdir. Tüm bunların yanında ekonomik hayatı canlandırmak üzere Tarım İl Müdürlüğü'nün teklifi ile Ulupamir Kalkındırma Kooperatifi kurulmuş ancak bugün için herhangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Ulupamirliler, ticari çalışmalardan gereken biçimde verim alamadıkları için ekonomik olarak gittikçe artan bir biçimde kötüye gitmektedirler. Gençler deri işlemeciliğini iyi bildikleri için İstanbul Zeytinburnu'na çalışmaya gitmektedirler. Bu böyle devam ederse aktif nüfusun gelecekte köyde kalmayacağını ve İstanbul'a göç akınının olacağını göstermektedir. Köyün ileri gelenleri ve bir ölçüde de bütün köylüler gelecek için mikro planlar yapmaktadırlar. Nitekim katıldığımız bir Aksakallar Meclisinde "Ulupamirlilerin geleceği" tartışılmış ve "burada bu imkanlarla uzun süreli olmaz" fikri etrafında bütün meclis üyeleri ittifak etmişlerdir. Ancak ne yapacakları konusunda değişik fikirler seslendirilmekle birlikte en çok üzerinde durulan "bir başka yere yani bir başka ülkeye göç" olmuştur. Bu yolun çok zor olduğu bilinmekle birlikte yine de bunun tercihi yönünde bir eğilimin tespiti, Ulupamirlilerin göçebeliğinin izlerini hala ve güçlü bir şekilde taşıdıkları fikrini doğrular niteliktedir. Göç yeri için ilk tercih Kırgızistan'dır. Bunun yanında da Afganistan tercihinde de sıcak bakılmaktadır.

Kültür ve Gelenekler

Bilindiği gibi özellikle göçebe hayatında ve oba yaşamında gelenekler ve görenekler önemli bir yer tutar. Bunların uygulanmasına oba açısından önem verilir. Ulupamirlilerin çevre köylerle ilişkilerinin hemen hemen hiç olmaması, zorunlu olan ilişkilerinin de pek olumluluk arz etmemesi kültür ve geleneklerine sıkı sıkıya sarılmalarını güçlendirmektedir. Muhtar Muhammet Arif'in

ifadesi ile gelenek ve göreneklerinin pek çoğunu yerine getirmektedirler. Düğünlerde çeşitli at oyunları oynama imkanı bile bulmaktadırlar.

Kültür ve dile ilişkin bazı değerleri unutmaya tehlikesi sezen Aksakallar Meclisi resmi önlemler bile alabilmektedir. 1992 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ne resmen başvurarak kendilerine Kırgız tarihi ve Kırgız dili ve edebiyatı öğretmeni verilmesini talep etmişlerdir. Bu istekleri 1995'in eylül ayına kadar gerçekleşir. Tarih öğretmeni erkek Kırgız dili ve edebiyatı öğretmeni ise bayandır. Bizim de gördüğümüz bu öğretmenler gündüz köyün ilk okulunda öğrencilere akşam da köylülere konuları ile ilgili dersler vermektedirler. Böylece hem kendilerinin bu bilgileri ve değerleri unutmamasını sağlamış oluyorlar hem de yem kuşaklara aktarılması olayım gerçekleştirmiş olmaktadır.

Dini bayramlarda ve kız isteme-kız verme düğün-nişan, taziye gibi konularda geleneklere uyma konusuna özen gösterilmektedir. Sözgelimi dini bayramlarda -Anadolu'nun birçok yöresinde görüldüğü üzere- arefe günü mezarlık ziyareti yapılır. Bayram günü ise namazdan hemen sonra topluca bayramlaşılır. Öğle saatlerinde de evlerden gelen yemekler köy meydanında topluca yenilir ve dua edilir. Sonra da ev ziyaretleri şeklinde bayramlaşma yapılır. Bir diğer gelenek ise yılda bir defa genelde mayıs sonu veya haziran ayı başında yapılan "ayran şöleni" törenleridir. Siyasal yapı bölümünde de değinilecek bu törenlerde daha çok geleneksel oyunlar (Buşkeşi) oynanır ve yarışlar yapılır.

Aile Yapısı ve Evlenme

Uluşamir'de birçok konuda olduğu gibi aile yapısı da geleneksel biçimini muhafaza etmektedir. Geniş aile biçimi yaygındır. Köy zaten bütün uygulamalarda bir anlamda geniş aile görüntüsü vermektedir. Çok eşlilik ve çok çocukluk yaygın değildir. Bir ailenin çocuk sayısı ortalama olarak 5-7 civarındadır. Köyde hükümetin isteği ile aile planlaması gerçekleştirilmişse de değişen fazla bir şey olmamıştır. Ailede baba otoritesi hakimdir. Köyde şimdiye kadar iki adet boşanma olayının gerçekleşmesi de bize aile yapısının muhafazası ve yapısı hakkında bir fikir vermektedir. Köyde kadın erkek ilişkileri büyük bir aile ortamı içerisinde sürdürülmektedir. Sözgelimi evde akrabalar arasında bir araya gelmişse yemekler bir arada

yenmekte fakat yabancı bulunmakta ise ayrı yenmektedir.

Evlenme olayında geleneklere çok büyük ölçüde uyulmaktadır. Erkeğin evleneceği kıza görmesi ve seçmesi son derece normal kabul edilmektedir. Kız aileden istendikten sonra aile büyükleri istişare ederek kararlarını bildirmekte ve karar olumlu ise çok kısa bir süre içerisinde nişan yapılmaktadır. Genel olarak nişandan 2 veya 3 ay sonra düğün yapılır. Köyde evlenmelerde başlık gibi anlaşılabilir bir uygulama göze çarpmaktadır. Çoğunlukla kızın babasına at, koyun (Şimdilerde para da olabiliyor.) gibi hediyeler verilmektedir. Kızın babası da bu verilenleri de tekrar kızına harcamaktadır. Düğünde erkek tarafı bir koyunu özel bir biçimde keserek kızın annesine teslim eder. Getirilen koyun kontrol edilerek teslim alınır. Düğün günü yemekler yenir daha sonra ise köy meydanında at yarışları ve diğer geleneksel oyunlar oynanır. Dereceye girenlere düğün sahibi hediyeler takdim eder ve güneş batmadan dini nikah kıyılarak gerdek hazırlığı tamamlanmış olur.

Eğitim

Köyde resmi eğitim kurumu olarak sadece bir ilkokul bulunmaktadır. Bundan sonraki eğitim ise köylüler için önemli bir problemdir. Zira eğitimlerini devam ettirmek isteyenler için köye araçla yaklaşık bir saat süren bir yolu her gün iki defa katetmek zorundadırlar. Ulaşımın ve kış şartlarının da zorluğu göz önüne alınacak olursa eğitimin devam ettirilmesi oldukça güç bir iş görülmektedir. Köylüler çocuklarını özellikle okutmak istemektedirler ancak söz konusu bu güç şartlar ve ilçede eğitim kalitesini de düşük olması verimi oldukça azaltmaktadır. Şu anda köyde birisi Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesinde diğeri Erzurum Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okuyan iki öğrenci bulunmaktadır. Bununla birlikte köyden 4 genç üniversite eğitimi yapmak için ayrılmış ve şu anda Bişkek Üniversitesi'nde eğitim görmektedirler.

Uluşamirilerin Türk Devletinden resmi olarak talep ettikleri iki Kırgız öğretmenin gelmesi -(Ücretleri Türk devleti tarafından karşılanan Kırgız Dili ve Edebiyatı öğretmeni Erke Bibi ve Kırgız Tarihi öğretmeni Niyazi Bek Bişkek'ten iki yıl için köylülerin Türk hükümetine 1994 yılında başvurusu üzerine gelmişlerdir.)- ile birlikte genç

kuşaklara Kırgız dili ve edebiyatı ile birlikte Kırgız tarihini öğretme imkanını bulmuşlardır. Bu durum onları bir ölçüde rahatlatırsa da köy içerisindeki eğitim problemlerine çare olamamıştır.

Dini Hayat

Ulupamir'de köy projesi içerisinde cami de düşünülmüştür. Ancak minaresi hala tamamlanamamıştır. Maaşını Türk Devletinden alan, bir Kırgız imam görevlidir. İmamın kendisi hafız olup, Afganistan, Suudi Arabistan ve Mısır'da dini eğitim görmüştür. Kabil İlahiyat Fakültesi mezunudur. Köylüler arasında da saygın bir yeri vardır. Camide Kur'an ve dini bilgiler öğretilmektedir. Köyde dini hayatın canlılığı normal bir seyir takip etmektedir. Cuma namazlarını istisnasız herkes gitmektedir. Vakit namazlarına yaz aylarında 60-70 kişi, kış mevsiminde ise bu rakam 20-30'a kadar düşmektedir. Genç kızlar ve kadınlar geleneksel bir biçimde örtünmektedirler. Kadın erkek münasebetleri ise dini sınırlar içerisinde ama büyük aile ilişkileri çerçevesinde yürütülmektedir. Din, büyük ölçüde gelenekler-töreler çerçevesinde anlaşılmakta ve yaşanmaktadır.

Siyasal Yapı

Köyde Türk siyasal hayatına yönelik ilgi çevre köylere göre oldukça fazladır. Bu ilgi, büyük ölçüde belirli bir siyasal partinin (Milliyetçi Hareket Partisi/MHP) ve ülkücü bir örgütün (Ülkü Ocakları/Erciş Şubesi) Ulupamirlilere özel sayılabilecek ilgisinden kaynaklanmaktadır. Bu özel ilgi şüphesiz ki ideolojik temelleri bulunmaktadır. Ancak diğer siyasal partilerinde benzer ilgileri göstermedikleri bilinmektedir. Hatta Ulupamirlilerin yılda bir yaptıkları "Ayran Şölani" Erciş Ülkü Ocakları tarafından organize edilmekte ve bu şölene Van il merkezinden ve diğer ilçelerden büyük ölçüde katılım olmaktadır. Seçimlerde de bu çalışmaya paralel olarak oylar %98 oranında söz konusu siyasal partiye verilmektedir.

Sosyal Hayat ve Çevre ile İlişkiler

Ulupamirde sosyal hayat canlı bir görünüm arz etmektedir. Evlerin yaklaşık %80'inde televizyon bulunmaktadır. Yansıtıcı da yapıldığında bir çok televizyon kanalı izlenebilmektedir. Köyde Türkiye ve Zaman gazetelerinin toplam 70 civarında abonesi bulunmaktadır. Bu gazeteler günlük

olarak Erciş ilçesinden köyün minibüsü tarafından getirilip dağıtılmaktadır. Köyde telefon imkanı da vardır. Santral kuruluş aşamasındadır. Santralin hizmete girmesiyle 70 haneye telefon bağlama imkanı olacaktır.

Köyde sağlık konusu çok acil bir problem olarak görülmemektedir. Sağlık ocağı köye üç kilometre uzaktadır. Ayrıca köyde bir hemşirenin görev yaptığı bir "sağlık evi" vardır. Sağlık ocağında görevli doktor iki haftada bir köye gelmektedir.

Her evde geleneğe uygun olarak at beslenmektedir. Ve her Kırgız ata binmesini bilmekte ve gençlere de öğretilmektedir. Köyde Kırgız Türkçesi, şehirde ise Türkiye Türkçesi konuşulmakta fakat küçükler televizyonun da etkisiyle Kırgız Türkçesi'ni unutmaya eğilimi taşımaktadırlar. Buna karşın Türkiye Türkçesi'ni büyüklerden daha iyi konuşmaktadırlar.

Ulupamir'de kullanılan isimler Afganistan'daki yaşamdan ve dini isimlerden etkilenmiş durumdadırlar. Mahmut, Kasım, Muhammet, Hakim, Menderes (Hacı Rahman Kul öteden beri Türkiye ile yakından ilgilenmektedir. Bunun bir ifadesi olarak Menderes idam edildiğinde bir çok Türk vatandaşı gibi o da obasından bir çok çocuğa Menderes ismini vermiştir.), Cuma, Latif, Abdülvahit, Nusretullah, Fatih, Hamza, Toktagül ve Berdibeg gibi isimler bu etkinin yoğunluğunu açık bir şekilde göstermektedir. Kadınlara verilen isimler de erkeklerdeki kadar olmasa da benzer etkiyi görmek mümkündür. Bibi Cemal, Bibi Zehra, Fatma, Ayşe, Tolun Bibi, Turgan Bibi gibi.

Ulupamir'de hemen hemen her evde Türk bayrağın duvarda asılı olarak görmek mümkün. Bu da Türk Devletine ne tür bir bağlılıklar olduğunu göstermektedir.

Köyde boş vakitlerin geçirildiği bir çay ocağı bulunmaktadır. Burada "kumar" oynanmamakta ve büyük ölçüde köy korucularının toplandığı bir mekan olmaktadır.

Ulupamirlilerin çevre köylerle ilişkileri yok denecek kadar azdır. Zira çevre köyler, Ulupamirlileri devletin yoğun olarak desteklediği, evlerini dahi yaptığı ayrıcalıklı bir grup olarak görmektedirler. Yine Ulupamirliler çevre köylerde ve Erciş ilçe merkezinde Kırgızlar olarak değil Afganlılar olarak bilinmektedirler. Onların bu şekilde tanımlanmalarının tek nedeni Afganistan'dan gelmiş olmalarıdır. Bununla birlikte yine

aynı çevreler onlara Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı döneminde getirildikleri için Kenan Evren'in çocukları ismini vermektedirler. Ulupamirliler bu her iki tanımlamadan rahatsızlık duymaktadırlar. Tüm bunların yanında köyde 130 kişinin koruculuk yapması da çevre köylerde rahatsızlık uyandıran nedenlerin başında gelmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Tarımsal üretim amaçlı bir dış iskan uygulaması olan Ulupamir köyü, bugün yapılan projenin yanlışlığı ve uygulamaların takipsizliği sonucu tıkanma noktasına gelmiştir. Doğal şartlara ve amaca uygunsuz yapılmış ve bu nedenle de fonksiyonel sayılamayacak meskenlerde sürdürmek zorunda kaldıkları yeni yaşam biçimine uyum çabalan, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve fiziki planlama eksiklikleri bugünkü sonucu hazırlayan unsurların başında gelmektedir.

Ulupamir köyünde iskan öncesi çevre ile toplumsal uyum konusu bilimsel yaklaşımlarla ele alınmadığından bugün bu tür problemler yaşanmaktadır. İskan bölgesinin etnik gruplaşmaların yoğun olarak yaşandığı bir yer olması da sosyolojik yaklaşıma ayrı bir önem kazandırmaktadır. Koruculuk bugün için köye büyük ölçüde katma değer sağlayan bir meslek olarak görülmektedir ancak her zaman için sona erme ihtimali olduğundan gelecek için bir güven unsuru olamamaktadır. Ulupamirlilerin bir takım nedenlerden dolayı çevre köylülerin ve ilçe halkının büyük kısmı tarafından devletin ayrıcalık gösterdiği bir grup olarak bilinmesi doğal bir toplumsal izolasyonu beraberinde getirmektedir. Haklı nedenleri olmakla birlikte büyük ölçüde yanlış değerlendirmelerden kaynaklanan bu anlayış bölgenin hassasiyeti de göz önünde tutulacak olursa gelecek için oldukça büyük toplumsal tehlikeler içermektedir.

Ulupamir'de tarım ve hayvancılığın gelir getirici bir biçimde yapılamaz hale gelmesi, büyük avantaj sayılan kilim-halı ve deri işlemeciliğinin üretime dönüştürülememesi, yapılan diğer işlerin de gelecek için güven vermemesi köyde bir tıkanıklığa sebep olmuş ve köylüleri tekrar ve ciddi olarak hem de yurt dışı göçü düşünmeleri noktasına getirmiştir. Geline bu nokta bir yurt dışı iskan olayının başarısızlıkla sonuçlanması anlamına gelmektedir.

Toplumsal bir yaklaşımla çözülemeye çalıştığımız Ulupamir köyünün bugün karşı karşıya

kaldığı problemler henüz çözülemez bir aşamaya gelmemiştir. Çözümüne yönelik öneriler maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Yurt içi veya yurt dışı iskan uygulamalarının mutlaka toplum bilimcinin de dahil olduğu disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. (Konu ile ilgilenenlere yararlı olacağı düşünülerek araştırmamızla aynı tarihlerde yapılan Ulupamir köyünün beşeri ve iktisadi coğrafya açısından incelendiği "Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskan Örneği: Ulupamir" isimli makalenin "Öneriler" bölümü çalışmamızın sonunda "Ek" olarak sunulmuştur.) Bu, sonradan ortaya çıkabilecek sorunların büyük ölçüde baştan görülmesi ve tedbirlerin alınması anlamına gelir. Bu bağlamda köyün mevcut toplumsal sorunları sosyolojik bir yaklaşımla ele alınmalı ve özellikle oluşmakta o-lan toplumsal izolasyona karşı tedbirler acilen alınmalıdır.

2. Tarım ve hayvancılığın "gelir getirici" bir biçime dönüştürülmesi için makro planlar geliştirilmelidir.

3. Köylü için büyük bir avantaj olarak kabul olan halı-kilim dokumacılığı ve deri işlemeciliğini üretime dönüştürmek için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda halen Sümerbank'ın işletmekte olduğu halı-kilim tezgahları işletmecilik açısından eğitilerek karşılıksız olarak köylüye devredilmelidir.

4. Resmi kuruluşunu yıllarca önce tamamlamış olan Ulupamir Köyü Kalkınma Kooperatifi köylülerden bir grup insanın eğitimden geçirilerek işlerlik kazandırılmalı ve tarım-hayvancılık ve el sanatları işlemeciliğinin kooperatif aracılığı ile yapılması sağlanmalıdır.

5. Nüfus olarak belediye hâle gelmiş bulunan köyün idari yapısı bir an önce değiştirilmelidir.

6. Köyün doğal gelişimi için yeni meskenler bir program dahilinde gerçekleştirilmelidir.

7. Tüm bu problemlerin bir sonucu olarak ekonomik ve toplumsal dönüşüm sağlanmadığı için köylüler -pek istekli olmasa da- son çare olarak göçü ciddi olarak düşünmektedirler. Zaten aktif nüfusun önemli bir kısım söz konusu nedenlerden dolayı İstanbul Zeytinburnu'na yerleşmiş bulunmaktadır.

Sonuç olarak potansiyel sınırlarına dayanmış bulunan Ulupamirliler, yukarıda anlatılan sebep-

lerden dolayı bir karar arefesindedirler. Durumda bir değişiklik olmaz ise Kırgızistan veya Afganistan'a göçü düşünmektedirler. Yurt dışı bu göçler gerçekleşemez ise zaten doğal olarak İstanbul'a göç olmaktadır. Gerçekte de bunun artarak devam etmesi beklenmektedir.

Ek : Tuncay Özdemir. "Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskan Örneği: Ulupamir" Makalesinin Öneriler Bölümü.

1. Cıvardaki 14 köy 9 mezra yerleşmesinin hemen hepsinde yapıldığı gibi sürdürülen yegane faaliyet hayvancılıktır. Bu nedenle özellikle kurak dönemde kullanılmak üzere köye ait bir yayla-otlak sahasının belirlenmesi.

2. Sulamalı-işlemeli ziraat faaliyetleri için mecburi olan sulama kanallarının tamamlanarak teknik tarım imkanlarına kavuşturulması.

3. Tarımsal faaliyet bakımından çekingen ve yeterince bilgiye sahip bulunmayan köyün kendileri için olmasa bile özellikle hayvanların ot ihtiyacını karşılamak üzere ürün ekimi ve teknikleri hususunda eğitilerek cesaretlendirilmesi ve takip

edilmesi.

4. Mevcut hayvansal ürünlerin değerlendirilmesine yönelik organizasyonlar ve özellikle Van Valiliği'nce yürütülen proje kapsamında et-süt üretimine uygun cins hayvancılık konusunda güç birliğine gidilmesi bakımından köylünün bilinçlendirilerek özendirilmesi.

5. Köye fiziki coğrafya şartlarının sunduğu bir imkan olarak, köyün kuzeyinde 3.000 m. Yüksekliğe sahip Aladağlar'dan inip temiz, berrak ve buz gibi suları ile köyün sahası içkiden geçen Zeylan suyunun bu özellikleri ile alabalık üretimi için olağanüstü bir fırsat olarak görülmesi.

6. Planlı bir yapıya sahip bu yerleşmenin görüntüsünü bozacak olan gelişigüzel müstemilatlar meydan verilmeyip, meskenlerin alt kenarlarının ahır olmaktan çıkarılarak, bir yandan artan nüfusun mesken ihtiyacının karşılanması, diğer yandan ise meskenlerin arasında 50 m.'yi bulan boş sahaya düzenli sağlıklı ahırlar ile samanlıkların yapılması.

7. Nüfus miktarı bakımından "belediyelevelik olma" sınırlarına gelmiş bulunan bu yerleşmenin idare bakımından kasaba hüviyetine kavuşturulması.